

Mikó Árpád

A MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ LŐVEI PÁL

A magyar művészettörténet-írás kezdeteitől, a 19. század közepétől fogva kéz a kézben járt a magyar műemlékvédelemmel – ez historiográfiai közhely. Persze amit oly gyakran, szinte mantraszerűen emlegetnek, abba kevésbé gondol bele bárki, és valóban, e kettő szétszalászása vagy inkább kibontása, szövetének elemzése általában elmarad. A műemlékvédelem gyakorlatilag a legutóbbi időig elidegeníthetetlen része volt a magyar művészettörténet-írásnak, az önállósult diszciplinának; az építészettörténet, vagyis a kőfaragás, a tervezési és építési munkák praktikuma, írott forrásai, mind-mind részei a nagy történetnek. A műemlékvédelmi hivatal munkatársai – mivel az intézmény vállalta a topográfiai munkákat – gyakorlatilag az összes képző- és iparművészeti műfajt alaposan ismerték, számontartották, kutatták. Legalábbis kérdéses tehát, hogy az itt ténykedő művészettörténészek munkássága fölosztható-e szabatosan műemlékvédőire és művészettörténészire.

Ez a rövid bevezetés természetesen egy olyan, igen jelentős tudós pályájának rövid áttekintéséhez szükséges, akit elsősorban műemlékesként tartottunk számon sokáig, de akinek pályája az egész jelenkori – számomra kortárs – magyar művészettörténet-írást átfogja, jelképezi. Pedig nem szokványos az indulás: Lővei Pál az ELTE Természettudományi Karán kezdte matematikusként (diplomázott is), a művészettörténetet ezzel párhuzamosan kezdte végezni, de végül ez a vonzalom bizonyult az erősebbnek, a végleges választásnak.

Lővei Pál pályája az Országos Műemléki Felügyelőségen (OMF), vagyis az állami műemlékvédelemben indult, és alkotó korszaka nagobbik felét abban a tudományos intézményben töltötte, amelynek távoli jogelődje a magyar művészettörténet kezdetétől fogva meghatározó pozíciója, helyszíne volt a tudomány művelésének. Ipolyitól, Rómertől, Henszlmantól kezdve Éberen, Gerevichen át Dercsényi Dezsőig, Entz Gézáig a legkiválóbb művészettörténészek működtek itt. Lővei Pál tudományos munkássága kibontakozásának a Hivatal biztos háttérrel nyújtott; teljesítményét a teljes megbecsülés övezte. Amikor a gátlástalan politikai cinizmus elsöpörte ezt a százötvenes intézményt (a múltját szerencsére nem tudta), Lővei Pál mintegy hajótöröttként került az MTA Művészettörténeti Intézetébe. Az Intézetnek jelenléte igen jót tett, számára pedig az intellektuális közeg nem változott, mert mi mindannyian azt szoktuk meg, hogy nincsenek intézményi határok, ha a tudományról van szó.

Arra mindjárt legelől szeretném felhívni a figyelmet, hogy Lővei Pál publikációinak, az archívumokban őrzött, kéziratként lezárt műemlékes dokumentációinak, közismert – és barátilag közhasznú – tudományos anyaggyűjtéseinek sora folyamatos és színvonala egységesen magas. Reménytelen vállalkozás volna teljes mélységében áttekinteni, egyes-egyedül – ez a meggyőződésem – csak a szerzőjük volna képes elvégezni ezt a feladatot. Mit mondjon akkor a címben jelzett témáról egy, az átlá-

1. Lővei Pál Nagyszebenben, 1997

© Vajda József felvétele

Szinte csak sajnálhatjuk, hogy Lővei Pál oly kevés hasonló feladatot kapott, s nem foglalkozott utóbb szisztematikusan a középkori falképekkel.

Talán jobban vonzották a falra festett kőimitációk, mint a figurálisok? Tény, hogy a magyar anyagban a régóta – legalább Rómer Flóris klasszikus összefoglalója (1874) óta² – ismert, nagy freskóciklusok körül általában már sokadik körüket futották a kutatók. A festett kőimitációk regisztrálása, értelmezése azonban új, ismeretlen terep volt.³ Ennek felismerése összefüggött maguknak a valódi köveknek az egzakt meghatározásával, ami igazán tele volt újdonsággal, új lehetőségekkel. A kőfajták precíz, természettudományos pontosságú meghatározása a hetvenes évektől kezdve egyre inkább divattá, mi több, elvárássá vált – elsősorban a Műemléki Felügyelőség tudományos köreiben. Ebben Horler Miklósnak, az ő kezdeményezésének igen nagy szerepe volt. Ekkor fedezték fel például önálló típusként a budai márgát, az all'antica faragványok e kedvelt anyagát,⁴ de a tradicionálisan reprezentatív felhasználá-

gosnál kicsit lassúbb pályatárs? Kénytelen szubjektíven válogatni, olykor akár mellényúlni; választani néhány konkrét példát, esettanulmányt a művészettörténet-írási szemszögekből. Még csak nem is időrendben, hanem témák – köztük Lővei Pál igazi, nagy témái – szerint haladva.

Lépjünk mégis vissza kicsit az időben. Az 1990-es évek egyik igen jelentős felfedezése volt a siklói plébániatemplom ismeretlen középkori freskóinak feltárása. A meglepő épségben fennmaradt, jó minőségű falképegyüttes művészettörténeti elemzése Lővei Pálra hárult. Az ikonográfiai program megfejtése, a stíluskritika magától értetődően magas színvonalú tudása tette lehetővé a datálást, a megrendelő történeti pozicionálását.¹

¹ Lővei Pál: A siklói plébániatemplom szentélye és középkori falképei. *Műemlékvédelmi Szemle*, 5. 1995. 177–214.

² Rómer Flóris: *Régi falképek Magyarországon*. Budapest, 1874.

³ Lővei Pál: Színes kövek, festett kőimitációk. *Interdiszciplinaritás. Archaeometriai, régészeti és művészettörténeti tanulmányok*. Szerk. Ridovics Anna, Bajnóczi Bernadett, Dági Mariann, Lővei Pál. Budapest, 2017. 155–170.

⁴ Árpás Endre – Emszt Gyula – Gálos Miklós – Kertész Pál – Marek István: Az ún. Budakörnyéki márga és jelentősége a magyar építészettörténetben. *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. tanulmányok*. Szerk. Lővei Pál. Budapest, 1993. 239–258.

lású vörösmárvány analízise is tartogatott meglepetéseket. Már az anyag hagyományos megnevezése is pontatlannak bizonyult: nem kristályos, metamorf kőzet, mint az igazi márvány, hanem csupán igen kemény, fényesre csiszolható vörös mészkő. Persze ettől még a középkori források szóhasználata (porfír, márvány) nem vált érvénytelenné, és a későbbi forrásoké sem, sőt, a historiográfiai megnevezése sem veszített az igazságtartalmából.

Ám nemcsak filológiai és retorikai problémák merültek fel ezzel a szép kőfajtával kapcsolatban. Egyfelől kiderült, hogy nem csupán esztergomi (gerecsei) vörösmárványt használtak Magyarországon, hanem – persze főleg a nyugati széleken – a kő ausztriai eredetű változata is szerepet kapott.⁵ Másfelől pedig egyre bővült azoknak az emlékeknek a sora, amelyek gerecsei vörösmárványból vannak, de Esztergomtól olykor óriási távolságra szállították megrendelői már a középkorban. A faragványok importjáról eddig is sokat tudtunk, Gniezno, Krakkó, egész Erdély eddig is ismert volt előttünk, most azonban dél felé sokasodtak meg az emlékek. Lővei Pál katalizálta például a zágrábi vörösmárvány síremlékek kőanyagának vizsgálatát, és Milan Pelc segítségével sikerült gerecseiként meghatározni Szegedi Lukács püspök (†1510) – egyébként Iohannes Fiorentinus töredékes szignatúrájával jelölt – figurális sírkövét.⁶ Lővei Pál szerteágazó kutatásait, idevágó tanulmá-

2. Lővei Pál, 2002

⁵ Lővei Pál – Pintér Farkas – Tóth Mária – Bajnóczi Bernadett: Tömött vörös mészkő – „vörös márvány” – Emlékek művészettörténeti és archeometriai kutatási eredményei (2001–2023). *Archeometriai Műhely*, 21. 2024. 149–160.; Lővei Pál: Hol a határ? Salzburg–Passau–Bécs és Budapest–Esztergom vörösmárvány-piacörzeteinek találkozása a középkori Magyar Királyság nyugati határsávjában. *Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Weisz Boglárka, Skorka Renáta, Kádas István. Budapest, 2019. 301–352.

⁶ A síremlék töredékeit nemrég a Magyar Nemzeti Múzeumban is bemutatták: *Ars et virtus. Horvátország – Magyarország. 800 év közös öröksége*. Budapest, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb – Magyar Nemzeti Múzeum, 2020. 356. A síremléknek a katalógusban jelzetthez képest is több töredéke került elő az utóbbi időben, sajnálatos módon kétszer is a zágrábi székesegyházat megrongáló földrengés következtében. A töredékek tulajdonjoga nehezen tisztázható, mert az első darabok a Povijesni muzej Hrvatske leltározott műtárgyai, a székesegyházban felbukkant, új töredékek pedig egyházi tulajdonban vannak. Szegedi Lukács síremlékének valamennyi ismert töredékét először Budapesten állították össze, Lővei Pál, Farbaky Péter, Pálffy Géza és e sorok írójának asszisztenciájával.

3. Lővei Pál Galavics Géza társaságában, 2009

nyait néhány évvel ezelőtt egy kétkötetes műben összegezte.⁷ Ez a súlyos opus még sokáig lesz kézikönyve a középkori művészet- és művelődéstörténet kutatóinak.

Ha valaki szisztematikusan dolgozva sok részletkérdést megold, és ezek a részek ugyanannak a korszaknak különböző szegleteiből valók, jó esetben azt a feladatot is megkapja, hogy írja meg a korszak művészetének összefoglalását. Rövidebben, hosszabban – mikor mit kíván az alkalom. Lővei Pál egyik ilyen típusú, fontos feladata volt a Magyarország építészetének történetét bemutató – eredetileg angolul, Dora Wiebenson és Sisa József szerkesztésében, a Massachusetts Institute of Technology kiadásában 1998-ban megjelent – egykötetes monográfia első, a román kortól a késő gótikáig tartó szakaszának összefoglalása.⁸ A munka magyar kiadását (1998) azóta is haszonnal forgatjuk.⁹ Úgy tűnik fel azonban, hogy az életműben ennek a műfajnak sem lett folytatása. Szerkesztőként jegyzett több nagy művészettörténeti összefoglalást, amelyek közül a legjelentősebb az az – először ismét csak külföldön, idegen nyelven megjelent – többszerzős, súlyos munka, amely a középkori Magyar Királyság művészetét mutatta be, sokféle aspektusból. A könyv – részletes, szofisztikált szerkezetű összefoglalása a középkori magyarországi művészetnek – a római Viella kiadónál jelent meg angolul, mintegy huszonöt szerző közös műveként (2017).¹⁰ Lővei Pál írt ebbe a kötetbe összefoglaló fejeze-

⁷ Lővei Pál: *Porfír, kő, márvány. Kőanyagok, kőfaragók, kőberakások a középkori Magyarországon*. I–II. Budapest, 2021.

⁸ *The Architecture of Historic Hungary*. Ed by. Dora Wiebenson, József Sisa. Cambridge, Mass. – London, 1998.

⁹ *Magyarország építészetének története*. Szerk. Sisa József, Dora Wiebenson. Budapest, 1998.

¹⁰ *The Art of Medieval Hungary*. Edd. Xavier Barral i Altet, Lővei Pál, Vinni Lucherini, Takács, Imre.

teket is, a városi építészet kevésbé feldolgozott, nehéz témájáról, a síremlékművészetéről és az epigráfiai emlékekről, valamint esettanulmányokat (Margit-síremlék, kögyűjtemények, lapidáriumok). A jó pár évet késő magyar kiadás adaptációja, aggjornálása sem volt egyszerű feladat (2024).¹¹

Az 1980-es, de főképp az 1990-es évektől kezdve spontán átalakult a magyar művészettörténet-írás publikációs stratégiája. Az igazi tudományos újdonságok legtöbbször a nagy, múzeumi kiállításokon kerültek a nyilvánosság elé. A kiállításokat terjedelmes tudományos katalógusok kísérték, amelyek sokszor a mai napig forgatott kézikönyvekké váltak. Lővei Pál elejétől fogva részt vett szerzőként, szakértőként ezeknek a munkálataiban. 1982-ben a Művészettörténeti Kutató Csoport és az István Király Múzeum szervezte székesfehérvári Nagy Lajos-kiállítás katalógusában az Anjou-sírkápolna művészettörténeti helyét határozta meg,¹² 1987-ben pedig szintén az Intézet, valamint a Budapesti Történeti Múzeum szervezte, átfogó Zsigmond-kiállítás katalógusában publikálta egyik átfogó, nagy témája, a Sárkányrend emlékeit összegyűjtő, elemző tanulmányai nyitódarabját.¹³ 1994-ben jelent meg a Magyar Nemzeti Galéria Pannonia Regia-kiállításának reprezentatív katalógusa, amely – formátumára, tipográfiai megformálására nézve is – követendő példája lett idehaza a hasonlóan kvalitásos múzeumi katalógus-publikációknak.¹⁴ Ebben is részt vett, amint a *Történelem – kép* (2000),¹⁵ a *Jankovich Miklós gyűjteményei* (2002),¹⁶ a *Sigismundus rex et imperator* (2006),¹⁷ a *Hunyadi Mátyás, a király* (2008),¹⁸

Roma, 2018.

¹¹ *Művészet a középkori Magyarországon*. Szerk. Xavier Barral i Altet, Lővei Pál, Vinni Lucherini, Takács Imre. Budapest, 2024.

¹² Lővei Pál: A székesfehérvári Anjou-sírkápolna művészettörténeti helye. *Művészet I. Lajos király korában, 1342–1382*. Szerk. Marosi Ernő, Tóth Melinda, Varga Livia. Székesfehérvár–Budapest, István Király Múzeum, Székesfehérvár, MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1982. 183–203.

¹³ Lővei Pál: A Sárkányrend fennmaradt emlékei. *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437*. I–II. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum–MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1987. I.: 148–179.

¹⁴ Lővei Pál: a visegrádi királyi palota címeres zárterkélye. *Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon, 1000–1541*. Szerk. Mikó Árpád, Takács Imre. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 1994. 332–333. Valamint katalógustételek: 260–263. (IV-25, IV-26. sz.), 275–278. (IV-48, IV-49. sz.) 290–291. (IV-62. sz.)

¹⁵ Lővei Pál: Saxa loquuntur. Egy képzeletbeli nemzeti sírkő-patheon felé. *Történelem – kép*. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Szerk. Mikó Árpád, Sinkó Katalin. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2000. 507–514. Valamint katalógustételek: 494–497. (VIII-10, 11. sz.)

¹⁶ Lővei Pál – Ritoókné Szalay Ágnes: Keszi Balázs deák, solymosi és munkácsi várnagy (†1474) sírköve. *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei*. Szerk. Mikó Árpád. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2002. 115–116. (65. sz.)

¹⁷ *Sigismundus rex et imperator*. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. Szerk. Takács Imre. Budapest–Luxemburg, 2007.

¹⁸ Lővei Pál: Két töredék Remete Szent Pál síremlékéről a budaszentlőrinci pálos kolostorból. *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458–1490*. Szerk. Farbaky Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, 2008. 415–416. (10.4.a-b.)

4. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat kirándulásán, 2012 © B. Benkhard Lilla felvétele

Példának arra, hogy miként válik végül művészettörténetté a műemlékes kutatómunka, talán Győr belvárosát lehetne felhozni. Lővei Pál sok-sok házat is megkutatott itt, és sokat közülük publikált is.²² A klasszikus metódus: a falkutatás, a levéltári anyaggyűjtés; az írott és képi források feltérképezése, a hozzáférhető téglajegyek szemrevétele, összegyűjtése és így tovább – soha nem elveszve a részletekben, mindig látva az egészet, a város szerkezetét a maga dinamikus alakulásában. Mindezek ismeretében azután tényleg megírható a polgári építészet története a 15. századtól a 18. század végéig úgy, hogy az jól illeszkedő fejezete legyen Győr város története második kötetének.²³ Speciális művészettörténeti téma egy modern várostörténeti monográfiában.

A *Lapidarium Hungaricum* – a magyar múlt faragott köemlékeinek korpusza – Horler Miklós (1923–2010) kezdeményezésére jött létre. A sorozat gazdája az OMF, illetve utódintézménye volt. A kezdeti nagy lendület – az áttekintő összefoglalás megjelenése – után azonban a sorozat gyorsan disszertációk gyűjtőhelyévé változott.

a *Magyar nyelvemlékek* (2009)¹⁹ stb. kiállítások és katalógusaik munkáiban. A magyar művészettörténet-írás új médiumai lettek ezek a katalógusok néhány évtizedre, és Lővei Pál nélkül ezek a munkák elképzelhetetlenek lettek volna. Még egy nagy összegző munkát szeretnék itt megemlíteni, a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* teljes, tizennégy kötetét (2003–2014),²⁰ amely a régi magyar kultúra utolérhetetlen gazdagságú tárháza, s amely szintén szerzői között tudhatta Lővei Pált, aki olyan ritka, nálunk számottevő előzmény nélküli szócikkeket is vállalt, mint a *Szlavónia művészete*.²¹ A szerkesztők, Kőszeghy Péter és Tamás Zsuzsanna mindig számíthattak segítségére.

¹⁹ Lővei Pál: Szent Margit sírjának rekonstrukciós rajza. „Látjátok feleim...” *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig*. Szerk. Madas Edit. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 322. (T6)

²⁰ *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter, szerk. Tamás Zsuzsanna. I–XIV. Budapest, 2003–2014.

²¹ Lővei Pál: *Szlavónia művészete*. Uo., XI. Budapest, 2011. 248–253.

²² Legutóbb például: Lővei Pál: Győri adatok 18. századi építő- és kőművesmesterekről. *Reneszánsz és barokk Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. I–II. Szerk. Gulyás Borbála, Mikó Árpád, Ugró Bálint. Budapest, 2021. II.: 89–100.

²³ Lővei Pál: Polgári és nemesi építészet, lakóházak a városban a 15. századtól a 18. század közepéig. *Győr története*. II. 1447-től 1743-ig. Szerk. Horváth József. Győr, 2025. 281–294.

Lővei Pál már az első, összefoglaló LAHU-kötet szerkesztésében részt vett (1988),²⁴ a másodikat (Visegrád 1., 1990) egyedül gondozta. Végül, Horler visszavonulása után az egész sorozatot átvette: a két utolsó mű (Veszprém 1. [2009], Visegrád 2. [2012]) esetében ő volt a kötet szerkesztője is. Horler Miklós mindig sokra tartotta, nagyra becsülte Lővei Pál munkásságát; jó kezekben hagyta a *Lapidarium Hungaricum*-ot. Lővei Pálra is komoly hatással volt Horler kutatói precizitása.

Csupán egyetlen igazi gyűjteményes, megyei kötete jelent meg a sorozatnak, jelesül Vas megye köemlékeinek korpusza két kötetben, amelyet szintén Lővei Pál szerkesztett együvé.²⁵ Jellemző, hogy mindmáig egyedül az a megyei kötet készült el, amelynek összeállítását ő vállalta. A kötetbe belekerült, sok hasznos, hézagpótló közleményből csak egyetlen késő középkori tárgyút emelek ki: Mezősiné Kozák Évának a jánosházai Erdődy-Choron-kastély Jagelló-kori periódusát bemutató publikációját. A régészeti feltárást, falkutatást – amint ez gyakran megtörténik – nem követte nyomban a feldolgozás, majd a publikáció, jöllehet az anyag szennzációs volt: kvalitásos Jagelló-kori all'antica faragványok tömege került itt elő 1979 és 1986 között. A szerkesztő, Lővei Pál elérte a szinte lehetetlent: Kozák Éva (Simon Zoltánnal közösen) közölte a jánosházai anyagot.²⁶

A szerkesztői munka egyébként is meglehetősen gyakorisággal találta meg Lővei Pált. Ő állította össze például a Horler Miklós 70. születésnapjára megjelent kötetet (1993),²⁷ részt vett az egész művészettörténész szakmát megmozgató ráckevei konferencia (2000) tanulmányainak összeállításában (2002).²⁸ Különösen nagy munka volt sajtó alá rendezni az Entz Géza óriási anyaggyűjtését, amely Erdély középkori művészetének írott forrásait tartalmazta két monumentális kötetben.²⁹ A műemlékes szakma folyóiratai, a *Műemlékvédelem*, a *Műemlékvédelmi Szemle* szerkesztőbizottsági tagja; Marosi Ernő kényszerű leköszönése után pedig elvállalta az *Acta Historiae Artium* főszerkesztői pozícióját. Az *Acta* az MTA lapja, alapítása óta a magyar művészettörténet-írás legrangosabbnak számító folyóirata, a szakma idegen nyelvű orgánuma. Marosi Ernő öröksége mindig nagy teher.

Kerülgettük idáig a legnagyobb témát, Magyarország középkori sírköveinek teljes korpuszát. Ez az a munka, amellyel mindenki találkozott, akinek komoly medievisztikai problémája adódott: sírkőkorpusz, de gyakorlatilag benne van az egész középkori történelem, intézménytörténet, gazdasági és szellemi vonatkozások egyaránt. A segéd-

²⁴ *Lapidarium Hungaricum*, 1. Általános helyzetkép. Szerk. Feld István, Horler Miklós, Koppány Tibor, Lővei Pál, Székér György. Budapest, 1988.

²⁵ *Lapidarium Hungaricum*, 5. Vas megye. I–II. Szerk. Lővei Pál. Budapest, 2002.

²⁶ M. Kozák Éva: Jánosháza, Erdődy-Choron-kastély. Uo. I.: 385–455. (A szerkezeti és tipológiai összefüggések tipológiai katalógusának társszerzője: Simon Zoltán)

²⁷ Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk. Lővei Pál. Budapest, 1993.

²⁸ Maradandóság és változás. Művészettörténeti konferencia. Ráckeve, 2000. Szerk. Bodnár Szilvia, Jávora Anna, Lővei Pál, Pataki Gábor, Sümegi György, Szilágyi András. Budapest, 2004.

²⁹ Entz Géza: *Erdély építésze a 11–13. században*. Sajtó alá rend. Lővei Pál, Nagy Tiborné. Kolozsvár, 1994.; Entz Géza: *Erdély építésze a 14–16. században*. Sajtó alá rend. Lővei Pál, Nagy Tiborné. Kolozsvár, 1996.

5. Lővei Pál akadémiai székfoglaló előadásán 2022. október 20-án

tudományok tárháza. Mindenhez érteni kell, és ha valaki komolyan veszi a feladatot, mindenhez kiválóan érteni is fog. Még spirituálisan is nyitható a téma: a szövegek forrásvidéke, tágabb kontextusa irányába,³⁰ vagy a fragmentáltság általános tanulságai felé. Lővei Pál akadémiai székfoglalója éppen a töredékeket, végső soron a narratíva töredezettségét járta körül (2022).³¹

Lővei Pál neve, munkássága mára összeforrott a középkori síremlékek kutatásával. Egyetemi évei óta ezt tekintette legfontosabb feladatának, és a Margit-síremlék töredékeinek, az emlékmű rekonstrukciójának megoldásából kiindulva eljutott végül a teljes korpusz összeállításáig. Radocsay Dénes nevét és munkásságát hadd idézzem fel itt, aki ezt a műtárgykorpuszt is tervezte összeállítani, és a budai együtttest publikálta is a Vajay Szabolcs 60. születésnapjának tiszteletére összeállított tanulmánykötetben.³² Itt a módszer is megjelent: méretek, anyagok, proveniencia, lehetőleg a teljes irodalom. Radocsay anyaggyűjtését – mindenekelőtt a fényképek és bibliográfiai adatok összegyűjtését – kiindulópontul lehetett használni. Radocsay nagyszabású, sokféle korpusz-gyűjtő munkásságának végül egyetlen igazi folytatója lett: Lővei Pál. A gyűjtést és feldolgozást Varga Liviával közös munkában kezdte el,³³ az életrajzokat

³⁰ Lővei Pál: Death and Bernard of Clairvaux in Selmečbánya (Banská Štiavnica, Slovakia) at the Beginning of the Sixteenth Century. *Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica XIV. Supplementum*, 2017. 161–197.

³¹ Lővei Pál: *Töredékek. Sírkövek, faragványok, lenyomatok.* (Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián) Budapest, 2024.

³² Radocsay Dénes: Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés á Budapest. In: *Mélanges offerts á Szabolcs de Vajay...* Ed. comte d'Adhémar de Panat et al. Braga, 1971, 461–486.

³³ Varga, Lívia – Lővei, Pál: Funerary Art in Medieval Hungary. *Acta Historiae Artium*, 35. 1990/1992. 115–167.

Engel Pál írta. Engel Pál szerepét különösen hangsúlyozni kell. Egyrészt tökéletesen ismerte a magyar történelmet, a levéltári forrásait, a historiográfiáját, a részleteit és az egészet, másrészt kidolgozott egy olyan számítógépes módszert, amellyel senki más nem rendelkezett akkoriban; a medievisták zömének még számítógépe sem volt Budapesten.

A sírkövek, síremlékek ugyanúgy tükrözik a kort, amelyben elkészültek, mint bármelyik más műfaj, a festészet vagy a nagyszobrászat alkotásai. A középkori Magyarország történeti adottságai azonban a síremlékművészet stílushordozó szerepét felértékelték, mert kevés festészeti vagy más szobrászati műfaj ad ki hasonló, századokon átívelő, szinte hiánytalan sorozatot.

A sírkövek feldolgozása azután a segédtudományok hosszú sorát hívta segítségül (amint utaltam már rá): az archontológiát, a heraldikát, a szfragisztikát, a vexillológiát, mindenekelőtt persze az epigráfiát, és így tovább – maga is forrásává válva a segédtudományoknak. Aki ezzel foglalkozik – és aki ezt olyan intenzíven és komolyan teszi, mint Lővei Pál – hatalmas interdiszciplináris hálózat közepén találja magát, ahol számontartják őt magát is. Úgy gondolom, hogy a teljes magyar középkor-kutatásnak ő a legtöbbet idézett és legismertebb művészettörténész személyisége. Ebből pedig következik az – és erre sem szoktunk gondolni –, hogy tőle a történészek a par excellence művészettörténeti következtetéseket éppúgy elfogadják, mint a sajátjaikat. Ez igen nagy szó, mert a középkoros történészek zöme gyanakvó természetű, és ha egy állítás mögé nem sorakoztatható fel egy tucat oklevél, annak nincs hitele. Lővei Pál állításai számukra a segédtudományokban való rendkívüli jártassága miatt hihetőek.

A sírkőkorpusz évtizedek óta folyó munkálatai hamarosan lezárulnak, és remélhetőleg elkezdődik az – egy kötetbe biztosan bele nem férő – anyag publikálása. Mindannyian türelmetlenül várjuk a kiadást; olyan művészettörténeti munka lesz ez, amely egész szakmánknak megbecsülést fog szerezni.

Nagy váltással szólunk végül Lővei Pál újabb – többedik – nagy témájáról, amelyet alighanem a sokat emlegetett medievisták nem is nagyon értékelnek, és amelyik elsőre nem is tűnik tudományos témának, inkább afféle levezető gyakorlatnak, kellemes időtöltésnek. Ezek a világkiállítások, amelyek mindegyikét évtizedek óta megnézi és megszokott precizitással dokumentálja. Utóbbi a lényeges, mert olyan „látványosság”, mint a sírkőkorpusz időnként felcsapó betűtengere, nem kíséri ezt a tevékenységet. Mint nemrégiben hallottuk tőle magától, gyermekkori találkozás indította el ezt a hosszan tartó érdeklődést. Írásos beszámolók rendszeresen megjelentek tőle ezekről a látogatásokról, de csak most, a legutóbbi, az oszakai világkiállításról (2025) tartott vetített képes előadása világította meg, hogy Lővei Pált, mint művészettörténészt, mint tudóst mennyire szenvedélyesen érdeklik ezek a kiállítások, egyenként is, összességükben is. Nemcsak az alkalmi koncepció, hanem inkább a vizuális kivitelezés: a kiállítások installációja, a pavilonok építészeti megoldásai (mert az építészek ilyen esetekben elengedik magukat), kívül és belül, azután a kiállító nagyterek strukturálása, vagyis a nagy térszervezetek, utópisztikus városképek megannyi párhuzama.

Lővei Pál mindig erősen érdeklődött a modern építészet iránt (ezt magyarázza a műemlékes környezet), de a kortárs művészet jelenségei, képzőművészeti kiállítások

is érdeklődési körébe tartoznak. Olykor reflektál is ezekre. Legutóbb például arra a balatonfüredi tárlatra (a Modern Műtárban), amely *A képek játéktere* címmel, Rényi András szofisztikált válogatásában és nagyon szép rendezésében kortárs nonfiguratív műveket mutatott be.³⁴ Megjelent virtuálisan Dürer *Melencholia I.*-metszete is mint a reflexió alapja. Talán az enigmatikus rézmetszet híres bűvös négyzete, és még inkább a sok geometrizáló, matematikai ihletésű mű is megszólította a benne rejtőző matematikust? Ars una, valljuk sokan, a művészet ugyanaz az ókortól napjainkig.

Áttekintésem vége felé érve meg kell még mondanom – vagy talán nem is kellene mondanom –, hogy Lővei Pál nem csupán a sírkövek felmérésében megfontolt, hanem minden másban is, ezért becsülik oly sokan, tulajdonképpen mindenki, az egész művészettörténész szakma, a tudós közösség, beleértve a moderneseket is. Önzetlen segítőkészségét mindannyian megtapasztalhattuk, valahányszor kéréssel fordultunk hozzá; de kérés nélkül is segít, ha látja, hogy szükség van rá. Megbízható, integratív személyiség, akire mindig számítani lehet. A bátor indián, aki szavatul a lady biztonságáért, hogy Ottlikot – és az őt parafrázáló Esterházyt – idézzem meg egy pillanatra. Amikor Marosi Ernőt és az életművét felmutató három kötetet³⁵ ünnepeltük a Magyar Nemzeti Múzeum udvarán a kicsit roskatag Tanár úrral együtt, aki gyakorlatilag elszökött a betegágyából, hogy velünk lehessen, akkor Lővei Pál laudáló beszédében többször visszatért arra, hogy mit jelentett neki személyesen Marosi Ernő példája. Sokan vallhatják – a középkorosok mindnyájan –, hogy Marosi Ernő meghatározta az indulásukat.

Míg e rendkívül gazdag munkásság képét próbáltam vázolni, állandóan ott motoszkált bennem Marosi Ernő Éber Lászlóról írott tanulmányának alcíme: „a normális művészettörténész”.³⁶ Nem hiszem, hogy akár a szerző, akár az ábrázolt tudományos ethosza ne illenék Lővei Pálhoz. A szó kétértelmű, és ezzel Marosi játszott is: a normatív, a szabályos az egyik, ami természetes kellene legyen mindenkinek, a másik a normalitását megőrző ember egy felbolydult, számára nehezen elviselhetővé vált világban. Először csak az első jelentésre gondoltam, de azután eszembe jutott mindaz, ami a mi sérthetetlennek hitt tudományos univerzumunkkal történt az utóbbi másfél-két évtizedben, s benne velünk magunkkal. Most már a „normális” szónak mindkét jelentését ideillőnek tartom. Lővei Pál Marosi tanár úr megvalósult ideája: ő a normális, emelkedettebben fogalmazva: a klasszikus művészettörténész.

³⁴ Lővei Pál: Rényi András balatonfüredi játszmái. Rényi András 70. Szerk. Markója Csilla, Bardoly István. *Enigma*, 30. 2023. No 116. 42–48.

³⁵ Marosi Ernő: „Fénylik a mű nemesen”. *Válogatott írások a középkori művészet történetéről*. I–III. Budapest, 2020.

³⁶ Marosi Ernő: Éber László (1871–1935). A normális művészettörténész. „Emberek, és nem frakkok.” *A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai. Tudománytörténeti esszégyűjtemény*. I. Szerk. Markója Csilla, Bardoly István. Budapest, 2006. 143–160.